Ένα για φυλακή μετ' επιστροφής

KLAUS VIEHMANN

Εκδόθηκε στη Θεσσαλονίκη το Μάρτιο του 2010, σε 1000 αντίτυπα, με συνεργασία ατόμων από τη Θεσσαλονίκη και την Αθήνα. Αφιερωμένο στους αγώνες των κρατουμένων μέχρι το οριστικό γκρέμισμα των φυλακών.

KLAUS VIEHMANN

Ένα για φυλακή

μετ' επιστροφής

ΘΕΣΣΑΛΟΝΙΚΗ
2010

Δεν κομίζουμε γλαύκας εις Αθήνας διαπιστώνοντας ότι σε όλες τις ιστορικές εποχές και ιδιαίτερα σε περιόδους έξαρσης του ριζοσπαστικού κοινωνικού αγώνα η εξουσία απαντά πάντοτε με ένα συνδυασμό κατασυκοφάντησης και καταστολής των όσων αντιστέκονται. Σε αυτό το νομοτελειακό πλαίσιο η φυλάκιση για όσους αγωνίζονται είναι και θα πρέπει να θεωρείται μια άκρως πιθανή εξέλιξη. Η τρέχουσα ελληνική εμπειρία, για παράδειγμα, μετά την εξέγερση του Δεκέμβρη έρχεται να το επιβεβαιώσει.

Ένα τέτοιο ενδεχόμενο μας επιφορτίζει με την υποχρέωση να αναρωτηθούμε, μαζί με πολλά άλλα ακόμη, για όλα όσα έχει να αντιμετωπίσει και να πράξει ένας αγωνιστής κατά την ομηρία του στα σύγχρονα μπουντρούμια του κράτους. Είναι προφανές ότι κάτι τέτοιο συναρτάται με το αξιακό και ιδεολογικοπολιτικό «οπλοστάσιο» του κρατουμένου ώστε να αντεπεξέλθει ατομικά κατ' αρχάς σε αυτές τις ειδικές συνθήκες, αλλά και με την ευθύνη του κινήματος αντίστασης «απ' έξω» να τον στηρίζει σε αυτή του την προσπάθεια, ώστε διατηρώντας την πολιτική του ταυτότητα να παραμένει συνδεδεμένος με τη γενικότερη διαδρομή και κατεύθυνση του κοινωνικού αγώνα.

Η ιστορική εμπειρία στη χώρα μας και διεθνώς έχει να επιδείξει πολλές στάσεις αγωνιστών που βρέθηκαν ή βρίσκονται στις φυλακές. Ειδικές κοινωνικές συνθήκες και συσχετισμοί, αξιακά και πολιτικά πρότυπα, χαρακτηροδομές ήταν και είναι κάθε φορά που υπαγορεύουν τέτοιες στάσεις. Συνεπώς εννοείται πως δεν υπάρχει και δεν αναζητούμε το «ένα και μοναδικό» πρότυπο. Παρ' όλα αυτά νομίζουμε ότι έχουμε να διδαχτούμε κάτι, λιγότερο ή περισσότερο, από όλες τις εμπειρίες.

Η γερμανική εμπειρία είναι αναμφίβολα σημαντική και σε αυτό το επίπεδο. Το εκεί ριζοσπαστικό κοινωνικό κίνημα που από τα τέλη της δεκαετίας του '60 επιχείρησε την «έφοδο στο ουρανό» δέχθηκε, ως γνωστόν, τη λυσσαλέα επίθεση της κρατικής καταστολής και οι φυλακισμένοι όμηροί της ξεδίπλωσαν, ως λιγότερο γνωστόν, πολυσχιδείς στρατηγικές επιβίωσης. Πολλά από τα πολιτικά προβλήματα που αναδείχτηκαν σε αυτή την πορεία (π.χ. εγκλωβισμός στο ζήτημα απελευθέρωσης των κρατουμένων, ζήτημα «πολιτικών»-«κοινωνικών» κρατουμένων κ.ά.) δεν είναι του παρόντος εισαγωγικού σημειώματος. Ας μην ξεχνάμε όμως ποτέ με ποιες συνθήκες αδυσώπητης πραγματικά τρομοκρατίας είχαν να αντιπαρατεθούν και τι σκληρούς αγώνες χρειάστηκε να δώσουν ακόμη και για τα στοιχειώδη πολλές φορές.

Ο Klaus Viehmann (Κλάους Φίμαν) είναι ένας από τους αγωνιστές που κατά τα μέσα περίπου της δεκαετίας του '70 επέλεξε το δρόμο του αντάρτικου πόλης στη Γερμανία επιδιώκοντας τη ριζοσπαστική ρήξη και την ανατροπή του καπιταλισμού. Στο κείμενο που ακολουθεί και διαλέξαμε να παρουσιάσουμε μας μεταφέρει συμπυκνωμένα το απόσταγμα της πολύτιμης εμπειρίας του από τα χρόνια της φυλάκισής του. Γραμμένο σε μια εποχή ύφεσης της ανατρεπτικής δράσης (Άνοιξη 2003, περιοδικό arranca!) και με αφορμή κάποιες «αναδρομικές» πολιτικές δίκες κατά φερόμενων πρώην μελών της οργάνωσης Revolutionäre Zellen (Επαναστατικοί Πυρήνες) επιχείρησε να συμβάλει στον ανάλογο τότε προβληματισμό. Καθώς πρόκειται για μια διαχρονική οικουμενική τοποθέτηση στη διαχρονική οικουμενική περιπέτεια του αγωνιζόμενου ανθρώπου, το κείμενό του, που παραμένει εύλογα επίκαιρο, τίθεται από την πλευρά του στην κρίση του κάθε αγωνιζόμενου κρατούμενου και του κινήματος αλληλεγγύης στην Ελλάδα που επιθυμεί να συνδιαλλαγεί μαζί του.

ΓΚΡΑΑΠ, ΚΑΙ Η ΠΟΡΤΑ ΤΗΣ ΦΥΛΑΚΗΣ ΤΡΑΝΤΑΖΕΤΑΙ πίσω σου. Να 'σαι πια τώρα εκεί μέσα, βγήκες ζωντανός από την επιχείρηση σύλληψής σου, θυμώνεις που δεν ήσουν πιο προσεκτικός, ανησυχείς μήπως πιάσουν κι άλλους, αναλογίζεσαι ποιες δομές μπορεί να βάλουν στο χέρι, αν έχει ειδοποιηθεί κάποιος δικηγόρος – και φυσικά προσέχεις να μην πάρουν χαμπάρι τι σκέφτεσαι. Το όπλο, τα πλαστά χαρτιά, τα ρούχα σου, όλα δικά τους, η γαλάζια φόρμα της φυλακής που σου πέταξαν στη μούρη και τα παπούτσια πολύ μεγάλα – για να σου τη σπάσουν ή επειδή πράγματι θεωρούν τους «τρομοκράτες» γιγαντόσωμους – η εξωτερική σου εικόνα έχει αλλοιωθεί. Κοιτάς γύρω σου και παρατηρείς προσεκτικά το ζωτικό χώρο των επόμενων χρόνων σου.

Τι νόημα έχει να μιλάς, τόσα χρόνια μετά, για στρατηγικές επιβίωσης μέσα στη φυλακή; Αξίζει η προσπάθεια να ξεσκαρτάρεις και να ταξινομείς τις εμπειρίες σου; Η αλήθεια είναι πως είναι κοπιαστικό να τις μετασχηματίσεις σε λέξεις και προτάσεις. Είναι όμως χρήσιμες για πιθανές επερχόμενες παραμονές πίσω από τα κάγκελα, και καθώς οι εμπειρίες (πολιτικών) κρατουμένων δεν είναι κάποιες εξωκοινωνικές και εξω-ιστορικές παραδοξότητες, μπορούν οι στρατηγικές επιβίωσής τους να βοηθήσουν και τους αριστερούς που βιώνουν ανούσια χωρίς σχέδιο και προοπτική την καθημερινή τους ζωή. Να μάθουν να ξεχωρίζουν αυτά που πραγματικά έχουν ουσία, να μην αφήνουν στην τύχη την καθημερινότητά τους, να νοηματοδοτούν συνειδητά τις πολιτικές τους δράσεις και τις χρήσιμες παντού και σε όλους ικανότητές τους.

Οι στρατηγικές επιβίωσης είναι κάτι προσωπικό (λόγος για τον οποίο θα χρησιμοποιώ εδώ δεύτερο πρόσωπο, δηλαδή το «εσύ», αντί για τρίτο), αλλά συνάμα διόλου εγωιστικό. Το γεγονός ότι η Χειραφέτηση και η Απελευθέρωση δεν εξελίσσονται στον εσωτερικό κόσμο μεμονωμένων ατόμων, αλλά είναι μια κοινωνική ιστορική διαδικασία, και ότι «*με την εμφάνιση του μεταπολίτη στην ιστορία, η Ελευθερία, ο Αυτοκαθορισμός έχουν εκφυλιστεί σε "εσωτερική προσωπική υπόθεση"*» (Πέτερ Μπρύκνερ/Peter Brückner), θα

'πρεπε να θεωρείται ως δεδομένο ανυπέρβλητο όριο κάθε ατομικής στρατηγικής επιβίωσης. Η επιβίωση θα μετατραπεί σε αληθινή ζωή μόνο στο πλαίσιο της κοινωνικής απελευθέρωσης. Και τότε θα είναι μια διαφορετική ιστορία που θα πάψει πια να παίζεται μέσα στη φυλακή... Η αδυναμία απάρνησης των στρατηγικών επιβίωσης είναι προφανέστερη μέσα στη φυλακή, αφού χωρίς αυτές μετατρέπεσαι σε έρμαιο του εχθρού. Ας μη γελιόμαστε, πρόκειται για ένα εχθρικό περιβάλλον και σχεδιάστηκε ως τέτοιο από ανθρώπους που σε θεωρούν εχθρό.

Στις κλασικές φυλακές, ειδικά στις παλιές κλειστές φυλακές έκτισης της ποινής, οι συνθήκες είναι συνήθως αφιλόξενες και ενίοτε βίαιες, ωστόσο υπάρχουν κοινωνικές δομές. Στην ατομική κράτηση των φυλακών υψίστης ασφαλείας (ΦΥΑ) αυτό που επιδιώκεται είναι ο έλεγχος, η χειραγώγηση και η κατάργηση των κοινωνικών σχέσεων. Απομόνωση είναι ο εξοβελισμός του κοινωνικού και η ανάδειξη του ατομισμού. Ωθείσαι πίσω στον εαυτό σου και πρέπει να τα βγάλεις πέρα με αυτό. Είναι κάτι που γίνεται, αλλά πραγματικά δεν μπορείς ποτέ να ξέρεις εκ των προτέρων ποιος θα καταφέρει να αντέξει τη φυλακή και ποιος όχι. Κάποιος με μικρή εμπειρία από τη ζωή, περιορισμένη ατομική πολιτική αυτενέργεια, ασαφείς –κατά πάσα πιθανότητα εγωιστικές– παραστάσεις για το μέλλον, θα τα βρει σκούρα. Μια διαδρομή ζωής πλούσια σε εναλλαγές, στην οποία η φυλακή δεν είναι ο πρώτος δύσκολος σταθμός, η αισιοδοξία, ακόμη κι αν το παρόν είναι απεχθές, και η ικανότητα να μην θεωρείς τον εαυτό σου τόσο σημαντικό θα σου επιτρέψουν να τα βγάλεις πέρα καλύτερα.

Ο Ερνστ Μπλοχ (Ernst Bloch, Γερμανός μαρξιστής φιλόσοφος) ισχυρίζεται βέβαια ότι αν *«κάποιος αντλεί τη γνώση του μόνο από τα βιβλία, καλύτερα να βάλουμε και τον ίδιο στο ράφι»*, αλλά κανείς δεν θα 'πρεπε να απεύχεται τη δυνατότητα να μπορεί να αντλεί και μερικά πράγματα από το ράφι. Δεν έχω καμιά εμπειρία από σωματικά βασανιστήρια, εικονικές εκτελέσεις ή κράτηση σε απόλυτο σκοτάδι. Προσωπικές ή λογοτεχνικές περιγραφές ωστόσο σε βοηθούν να αξιολογήσεις τις προσωπικές σου εμπειρίες και να τις κατανοήσεις.

Η, τρόπος του λέγειν, εμπειρική βάση αυτού του άρθρου είναι 15 χρόνια φυλακής, από το 1978 εφτά στην απομόνωση ή σε μικρή ομάδα συμβίωσης, πέντε γεμάτα χρόνια από αυτά στις ΦΥΑ Μόαμπιτ (Βερολίνο) και Μπίλεφελντ, από το 1986 μέχρι την αποφυλάκιση σε *«θωρακισμένο κελί»* δικαστικής φυλακής στο παλιό κάτεργο του Βερλ με κοινό προαυλισμό μία ώρα ημερησίως. Μόνιμος έλεγχος αλληλογραφίας και επισκεπτηρίου από

τις υπηρεσίες κρατικής ασφάλειας, επισκεπτήριο δικηγόρου με διαχωριστικό τζάμι, συνήθως απαγόρευση αγορών, καμιά επίσκεψη άλλων κρατούμενων στο κελί μου, μόνος στα ντους, μάξιμουμ 30 βιβλία στο κελί, ατομικό ραδιόφωνο, αργότερα σπανιότερα ελεγχόμενη αλληλογραφία και πέντε έξι συνδρομές εφημερίδων και περιοδικών, καθώς και η άδεια στα 1991-93 για δύο ώρες τζόκινγκ στο προαύλιο της φυλακής.

Αυτό που γράφω εδώ είναι το απόσταγμα των εμπειριών μου. Για να το διατυπώσω διαφορετικά: στα πρώτα πέντε, έξι χρόνια της φυλάκισής μου, έμαθα να τηρώ και να στηρίζομαι στις στρατηγικές επιβίωσης που συνοψίζω σε αυτό εδώ το άρθρο για τα επόμενα δέκα ...

★

Πίσω στην πρώτη μέρα της φυλακής. Τη μέρα εκείνη δεν μπορείς να δεις ως τη μέρα της αποφυλάκισής σου 15 χρόνια αργότερα. 5.500 μέρες ξεπερνούν κάθε ικανότητα παράστασης, ακόμη και ως αναπόληση εκ των υστέρων. Βλέπεις ό,τι υπάρχει στο παρόν για την επιβίωση: πού θα βρω κάτι να διαβάσω, κάτι να γράψω, πού θα κρύψω τη μυστική αλληλογραφία, ποια είναι η συχνότητα των ελέγχων στα κελιά, σε ποια κελιά βρίσκονται σύντροφοι – υπάρχουν πολλά πράγματα να γίνουν και καθόλου ανία. Εκτός αυτού ξέρεις για ποιο λόγο είσαι «μέσα», ένα ανυπολόγιστο πλεονέκτημα απέναντι σε όλους όσους συνέβη ως κεραυνός εν αιθρία. Βρέθηκες εδώ στο πλαίσιο μιας ριζοσπαστικής σύγκρουσης και η φυλακή είναι «απλώς και μόνο» ένα νέο επεισόδιο στην προοπτική της ζωής σου, την οποία αντάλλαξες μόνος σου με την επιλογή της ένοπλης ακροαριστερής πολιτικής. Ήσουν βέβαια άτυχος, αλλά η φυλακή είναι ένα νέο πεδίο και εδώ είναι που θα θελήσουν να σε συντρίψουν. Αυτό ακριβώς δεν θέλεις να επιτρέψεις και αυτό παίζεται κατά βάση από την πρώτη μέχρι την τελευταία μέρα. Ξεκάθαρη κατάσταση και σε ξεκάθαρα μέτωπα καλό είναι να μάχεσαι. Μόνο μην παραμυθιάζεις τον εαυτό σου ότι δεν υπάρχουν δήθεν ξεκάθαρα μέτωπα και ότι ο «Μεγάλος Αδελφός» είναι τάχα φίλος σου. Η διαπίστωση της Ούλρικε Μάινχοφ, *«Ο αγώνας του ανθρώπου ενάντια στην εξουσία είναι ο αγώνας της μνήμης ενάντια στη λήθη»*, είναι απολύτως εύστοχη.

Η ικανότητα της μνήμης προϋποθέτει μια πολιτική ή/και ηθική πεποίθηση. Όποιος τη χάνει δεν θέλει πια να θυμάται και βυθίζεται στην ομφαλοσκόπηση, την αυτολύπηση και την απουσία προσανατολισμού. Αυτή η καθοδική πορεία περιλαμβάνει από απελπισία μέχρι αυτοκτονία και από πολιτική

αποστασιοποίηση μέχρι προδοσία. Η απομόνωση και ο έλεγχος των κοινωνικών επαφών (αλληλογραφία, επισκεπτήριο, ενημέρωση), μπορείς να το αποκαλέσεις και πλύση εγκεφάλου, στοχεύουν να προωθήσουν την αμνησία και τον εγωισμό. Η διάθεση για αντίσταση, η αλληλεγγύη, η συνείδηση της ευθύνης, η συλλογικότητα και η δομημένη αντίστοιχα προσωπικότητά σου πρέπει να εξαλειφθούν. Και οι πτέρυγες υψίστης ασφαλείας διευθύνονται με βάση την αστική-καπιταλιστική αρχή ο-καθένας-για-τον-εαυτό-του. Όποιος την ασπαστεί δεν επιβιώνει, μεταλλάσσεται στην πραγματικότητα σε κάποιον άλλο, δεν αναπτύσσεται απελευθερωτικά, αλλά παλινδρομεί και αποκοινωνικοποιείται· οι συνέπειες είναι η αποπολιτικοποίηση και η αποδόμηση της προσωπικότητας. Πραγματική επιβίωση είναι να βιώνεις τον εαυτό σου ως κοινωνικό ον που είναι κοινωνικά, πολιτικά, ψυχικά, συναισθηματικά αυτόνομο και υπεύθυνο. Για να το πετύχεις, πρέπει να σπάσεις την απομόνωση και χρειάζεσαι σημεία αναφοράς εκτός κελιού στο οποίο βρίσκεσαι αυτή την ώρα. Όποιος βλέπει μόνο την προσωπική του κατάσταση στη φυλακή, όποιος αρνείται να εντάξει τον εαυτό του σε ένα ευρύτερο πλαίσιο, αδυνατεί να απαντήσει στο ουσιαστικό ερώτημα όσων των βασανίζουν στο παρόν. Όσο στενότερος ο ορίζοντας τόσο πιο παραλυτική και αδιέξοδη η αγωνία για το προσωπικό σου πεπρωμένο.

Ο Ζαν Αμερί (Jean Amery, Αυστριακός συγγραφέας) περιέγραψε τέτοια «σημεία αναφοράς» από τη σαφώς δραματικότερη εμπειρία του Άουσβιτς: *«"Πρέπει να καταλάβεις ένα πράγμα", μου είπε κάποτε ένας θρησκόληπτος εβραίος, "ότι η ευφυΐα και η μόρφωση εδώ σάς είναι άχρηστες. Εγώ όμως έχω τη σιγουριά ότι ο θεός μας θα εκδικηθεί για μας". Ένας Γερμανός ακροαριστερός σύντροφος που τον είχαν μπουζουριάσει στο στρατόπεδο συγκέντρωσης ήδη από το 1933 είπε πιο σθεναρά: "Κάθεστε εκεί τώρα, αστικοποιημένοι ξερόλες, και τρέμετε μπροστά στα Ες-Ες. Εμείς όμως δεν τρέμουμε, γιατί ακόμα κι αν πεθάνουμε μέσα στην αθλιότητα, ξέρουμε ότι μετά από εμάς οι σύντροφοι θα στήσουν στον τοίχο ολόκληρη τη συμμορία". Και οι δύο υπερβαίνανε τους εαυτούς τους και τους μετέθεταν στο μέλλον... Η πίστη στη μια περίπτωση και η ιδεολογία στην άλλη τους έδιναν εκείνη τη στερεή βάση στον κόσμο από την οποία μπορούσαν να ανατρέψουν νοητικά το κράτος των Ες-Ες".* Ο Γκίντερ Άντερς (Günter Anders, Γερμανός στοχαστής) το αποκάλεσε *«Παραδοξότητα, όπου από την απελπισία γεννιέται η ελπίδα»*.

Στον πολύ λιγότερο επικίνδυνο κόσμο των φυλακών ασφαλείας της ΟΔΓ η επίθεση δεν στοχεύει στη φυσική εξόντωση, υπάρχουν άφθονο φαγητό, ρουχισμός, θέρμανση καθώς και δυνατότητα μπάνιου – μια τεράστια ποιο-

τική διαφορά σε σχέση με τις συνθήκες, για παράδειγμα, στις στρατιωτικές φυλακές της Λατινικής Αμερικής.

Παρά την ύπαρξη όλων αυτών των διαφορών σού τίθεται μέσα στη φυλακή το συγκεκριμένο ερώτημα πώς θα επιβιώσεις εκεί ως άνθρωπος χωρίς να θιγεί η προσωπικότητά σου. Πώς θα προφυλαχτείς, πώς οργανώνεις την άμυνά σου – και πότε πρέπει να περνάς στην επίθεση; Η άμεση παρορμητική απάντηση βέβαια λέει: Πάντα! Αλλά η πολιτική δράση προϋποθέτει να ζυγίζεις και τους συσχετισμούς δυνάμεων μέσα στη φυλακή και να προσβλέπεις σε υλοποιήσιμα αποτελέσματα. Δεν αξίζει, για παράδειγμα, τον κόπο να κάνεις λίμπα το κελί, αν δεν το μάθει κανένας έξω. Κάτι τέτοιο σου προκαλεί βέβαια χαρά, αλλά σίγουρα επίσης και πειθαρχείο και φασαρίες. Όταν το 1980 καταλήφθηκαν οι νέες φυλακές του Μόαμπιτ, ήταν σωστό να οχυρωθείς πίσω από τα κατεστραμμένα έπιπλα του παλιού κελιού και να μην μπεις οικειοθελώς εκεί μέσα, αφού το να αποδέχεσαι αδιαμαρτύρητα την επιδείνωση των συνθηκών κάνει τους «άλλους» ακόμη πιο ξεδιάντροπους, και το να μένεις σε ένα φρικτό μέρος χωρίς να έχεις προβάλλει αντίσταση εναντίον του ξυπνάει αισθήματα ανημποριάς. Έξω διαδήλωναν σύντροφοι, πραγματοποιούνταν δυναμικές επιθέσεις και οι εφημερίδες κατακλύζονταν από το θέμα. Όλο αυτό συνέβαλλε σημαντικά στην επιβίωση μέσα στις ΦΥΑ.

Οι απεργίες πείνας της δεκαετίας του '70 και του '80, παρά την κριτική σε ορισμένες περιστάσεις ή σε κάποια αιτήματα, ήταν «στρατηγικές επιβίωσης» για τους κρατούμενους που βίωναν την απομόνωση των λευκών κελιών. Οι κινητοποιήσεις μετά το θάνατο των Χόλγκερ Μάινς και Ζίγκουρντ Ντέμπους, δολοφονημένων από την ιατρική αδιαφορία και την καταναγκαστική σίτιση, συνέβαλλαν αναμφίβολα στην επιβίωση των κρατούμενων συντρόφων τους.

Ένα παράδειγμα μιας αδιαμεσολάβητης στρατηγικής επιβίωσης από προσωπική εμπειρία: το 1983 στις ΦΥΑ του Μπίλεφελντ έγινε μια απόπειρα να επιβληθεί ένα νέο μοντέλο απομόνωσης σε μικρές ομάδες. Στην όλη δομή της ΦΥΑ και την αυστηρή οργάνωσής της (για έναν λερωμένο νιπτήρα τρεις μέρες απαγόρευση προαυλισμού, για το κλείσιμο του ηλίθιου τηλεοπτικού προγράμματος που αποφασίζει και προβάλλει η φυλακή στον «κοινό χώρο» της μικρής ομάδας των κρατουμένων, δύο εβδομάδες περιορισμός στο κελί), θα ερχόταν να προστεθεί η καταναγκαστική εργασία: σχεδόν οκτώ ώρες καθημερινά η υποχρέωση να κουμπώνεις 3.000 μανταλάκια υπό επιτήρηση, και σε περίπτωση μειωμένης απόδοσης πειθαρχικές ποινές. Οι ατέρμονες επαναλαμβανόμενες βλακώδεις υποχρεωτικές δραστηριότητες

είναι αυθεντικοί δομικοί λίθοι προγραμμάτων ψυχαναγκαστικής «παυλωφικής» συμμόρφωσης, ένα κλασικό μέσο πλύσης εγκεφάλου που στοχεύει στη φυσική σου αντοχή. Το να κουμπώνεις επί χρόνια μανταλάκια θα σήμαινε ένα σιωπηλό αργό πνευματικό θάνατο. Καθώς ως τιμωρία για μια άρνηση εκτέλεσης εργασίας είχε καθοριστεί ο εγκλεισμός σε κελί απομόνωσης, ενώ μια (πολλών εβδομάδων) απεργία πείνας εκεί θα αποδεικνυόταν προβληματική και επειδή βασικά παιζόταν το Όλον, απέμενε μόνο η επιλογή της απεργίας δίψας. Σε αυτήν τα χρονικά περιθώρια είναι, ούτως ή άλλως, πολύ στενά. Η πίεση στην κοινή γνώμη πρέπει να ασκηθεί πολύ άμεσα και να υπερισχύσει του ενδιαφέροντος των «άλλων» να επιβάλλουν το νέο μοντέλο καταναγκαστικής εργασίας στις ΦΥΑ. Η στρατηγική επιβίωσης στόχευε ακριβώς στο να μην μπορούν οι «άλλοι» να εξηγήσουν γιατί κάποιος θα πρέπει να πεθάνει για 3.000 μανταλάκια την ημέρα. Και ταυτόχρονα ήταν πασιφανές, χωρίς να το λέει κανείς, ότι αν κατάφερναν να επιβάλλουν την καταναγκαστική εργασία στις ΦΥΑ, θα χάνονταν σημαντικά έσοδα που όχι μόνο αυτή η φυλακή κέρδιζε από την παραγωγή του συγκεκριμένου προϊόντος ή ανταλλακτικών ποδηλάτων ή αυτοκινήτων κ.λπ. έξω από τις ΦΥΑ.

Ύστερα από πέντε μέρες οι «άλλοι» έκαναν πίσω πληρώνοντας και τις υλικές ζημιές των βομβιστικών επιθέσεων των Επαναστατικών Πυρήνων (Revolutionäre Zellen/RZ) στο δικαστικό εποπτικό όργανο των φυλακών και σε δύο εταιρείες που «μετέφεραν» τα εργοστάσιά τους μέσα στη φυλακή. Σε αυτά επιπλέον διαδηλώσεις, εξέγερση στις φυλακές Όσεντορφ-Κολονίας και σκληρή κριτική από τον Τύπο. Από τότε δεν επιχειρήθηκε ξανά η απόπειρα σύνδεσης καταναγκαστικής εργασίας και ΦΥΑ.

Συνήθως ωστόσο η ζωή του κρατούμενου είναι λιγότερο ηρωική, εντέλει ο φυσικός εχθρός του ήρωα είναι η καθημερινότητα. Ένα παράδειγμα μιας ελάχιστης στρατηγικής επιβίωσης: αν κάνουν ότι δεν πρόσεξαν την αίτηση για τον οδοντίατρο πάνω από δύο μέρες, μπορούμε να κολλήσουμε την έγγραφη αίτηση πάνω στην τουαλέτα, να την ξεχαρβαλώσουμε και σε πρώτη ευκαιρία να την τοποθετήσουμε έξω από το κελί «για να μην ξανακάνουν ότι δεν την πρόσεξαν». Αυτό ίσως κοστίσει μερικά χρήματα από το ταμείο αλληλεγγύης για μια νέα λεκάνη τουαλέτας και μια πειθαρχική τιμωρία, αλλά η μεταφορά στον οδοντίατρο θα γίνει. Το πράγμα λειτουργεί, επειδή η παράληψη της οδοντιατρικής περίθαλψης, που γνωστοποιείται εγγράφως με την αναφορά περί των υλικών ζημιών στην τουαλέτα, μπορεί να εγείρει πειθαρχικό έλεγχο και κατηγορίες – κάτι που η γραφειοκρατία της φυλακής συνήθως δεν έχει καμιά όρεξη να υποστεί για τέτοια μικροπράγματα.

★

Εννοείται ότι δεν μπορείς να τραντάζεις όλη μέρα τα κάγκελα του κελιού ή να κλωτσάς την πόρτα, δεν πρόκειται να αντέξεις πολύ. Το ότι δεν μπορείς όμως να ανοίξεις κάγκελα και πόρτα δεν σημαίνει κιόλας ότι αποδέχεσαι το σύστημα της φυλακής και τη σύνθλιψή σου στους κανόνες της που είναι κάπως πιο ασφυκτικοί απ' ό,τι έξω. Η μοναδικότητα του ανθρώπου έγκειται αποκλειστικά στην άρνηση των επιβαλλόμενων κανόνων. Να ζεις ή «να σε ζουν». Η αποδοχή των κανόνων ανακόπτει την εξέλιξή σου, χάνεις κάθε ενδιαφέρον για επαφές και για αντιπαράθεση με τις αλλαγές που υφίστασαι. Η προσαρμογή στο καθεστώς της φυλακής προϋποθέτει τη λήθη των ατομικών δυνατοτήτων και επιτυχιών και προκύπτει στη συνέχεια κάθε φορά από την περιδίνηση ανάμεσα στο φόβο για το παρόν καθεστώς και την ανασφάλεια που συνεπάγεται η άμυνά σου. Χάνεις τις ελπίδες σου. Στο τέλος από την εξοικείωση με το κακό προκύπτει και η ικανοποίηση με τα προδιαγραμμένα.

Η αντίσταση, όπως και η αισιοδοξία, απαιτεί εγρήγορση. Η αδράνεια αποβλακώνει. Μια απλώς ιδεατή αντίσταση (οι συνοδοιπόροι των Ναζί το ονόμαζαν «εσωτερικό εκτοπισμό») δεν συνιστά στρατηγική επιβίωσης, αλλά κυνισμό να λες το ένα και να (μην) κάνεις το άλλο. Η πρακτική της ιδεατής αντίστασης έχει ένα όνομα: επιθυμητή συμπεριφορά. Με την παθητικότητα εσωτερικεύονται ο φόβος και η απελπισία και καθιερώνεται ο μόνιμα υπάκουος και νευρωτικός κρατούμενος. Τα καθημερινά τους όνειρα εμπίπτουν στην επίσημα αναγνωρισμένη κατηγορία «Χαρίστε-μας-την-καθημερινή-μας-αυταπάτη-σήμερα».

Στη «λάθος ζωή» της φυλακής δεν μπορούν να υπάρξουν απολύτως σωστές επιλογές δράσης. Αυτή η αδυνατότητα προσκρούει όμως σε θεμελιακές αποφάσεις που είναι σημαντικά συστατικά στοιχεία της στρατηγικής της επιβίωσής σου. Όχι άκαμπτες και δογματικές, αλλά διαρκώς επανεξεταζόμενες: είναι λάθος να υποχωρείς σε εκείνους; Ισχύουν ακόμη τα παλιά κίνητρα; Πρέπει να ξέρεις να πείθεις κάθε φορά εκ νέου τον εαυτό σου και να μην απαντάς μόνο κατά συνθήκη. Πρέπει να είσαι περίεργος και ανοιχτός σε εμπειρίες και απόψεις άλλων και να εκτιμάς τις φιλικές συμβουλές.

Να παίρνεις τελείως ξεκάθαρες αποφάσεις στηριγμένες στη μνήμη και τη γνώση σου και ταυτόχρονα να αποδέχεσαι τις αντιφάσεις, την πολυπλοκότητα των συνθηκών, δηλαδή να σκέφτεσαι διαλεκτικά, όλα αυτά είναι μια στέρεη βάση της ατομικής σου πεποίθησης. Η σχηματοποιημένη άκαμπτη σκέψη το μόνο που μπορεί να παράγει είναι έναν ασφυκτικό εξωτε-

ρικό κορσέ, όπου ακόμη και οι μικρότερες σχισμές αποβαίνουν μοιραίες. Κι αυτό επειδή ακόμη κι αν μία και μόνο λεπτομέρεια του σχήματος είναι λάθος, τότε ολόκληρο το σχήμα είναι λάθος... Χωρίς τον κορσέ οι πάλαι ποτέ «εκατόν πενήντα τοις εκατό» πεπεισμένοι σωριάζονται χάμω σαν άδειο σακί. Στη συνέχεια αναζητούν κάποιο νέο σχήμα που δεν «κολλάει» απαραίτητα παντού αλλά οδηγεί επακριβώς στα λογικά αποτελέσματα που φέρνουν πιο κοντά μια πρόωρη αποφυλάκιση. Για παράδειγμα ο Χορστ Μάλερ, του οποίου η παλινδρομική πορεία έκανε οριστικά δεξιά στροφή όταν περί τα μέσα/τέλη της δεκαετίας του 1970 μετά από άφθονο διάβασμα έφτασε στο γρήγορο συμπέρασμα ότι ο Μαρξ δεν είχε κατανοήσει σωστά τον Χέγκελ και έτσι κι εμείς οι κρατούμενοι θα έπρεπε να επαναπροσδιορίσουμε την αντίληψή μας για το κράτος. Στη συνέχεια, σε μια συνέντευξη στο περιοδικό «Σπίγκελ», ξεπέρασε στην αντίληψη περί κράτους ακόμη και εκείνη του τότε υπουργού Δημόσιας Τάξης του κόμματος των Φιλελεύθερων Δημοκρατών (FDP) και βγήκε πρόωρα από τη φυλακή.

Σίγουρα συντελούνται μέσα σου πολιτικές διεργασίες, μπορεί ακόμη και να θεωρήσεις τη δράση σου πριν από τη φυλακή πλέον ανεπίκαιρη, αλλά διαμέσου της διαλεκτικής σκέψης θα ενισχυθεί στο έπακρο η πεποίθησή σου ότι χωρίς την ανατροπή των κυρίαρχων συνθηκών δεν θα εξαλειφθούν ποτέ η εκμετάλλευση, η καταπίεση, η φτώχια και ο πόλεμος. Αυτό θα σε διαχωρίζει πάντα από κάποιον υπουργό Δημόσιας Τάξης.

Το αν «είναι λάθος να υποτάσσεσαι σε αυτούς» μπορεί να απαντηθεί και πολύ πιο απλά: μπορείς να κάνεις συνομιλητή σου κάποιον που σε έχει κλειδωμένο όλη μέρα στο κελί και τη νύχτα καραδοκεί με το δάχτυλο στη σκανδάλη πάνω στο υπερυψωμένο φυλάκιο στην περίπτωση που προσπαθήσεις να αποδράσεις; Είσαι διατεθειμένος να συζητάς με το διευθυντή της φυλακής ο οποίος επιβάλλει τη λήθη για εκείνους τους κρατούμενους που το 1943 επιλέχτηκαν σε κάποιον καθημερινό προαυλισμό και δολοφονήθηκαν στο Μαουτχάουζεν; Ή μήπως θέλεις να μιλάς με τον άλλο, το «λοχαγό των εφέδρων», που τρέχει σε ασκήσεις του Γενικού Επιτελείου; Θέλεις να κάνεις deal με την κρατική ασφάλεια (BKA), το τμήμα «αντιτρομοκρατίας» της οποίας οργανώθηκε και στελεχώθηκε από παλιούς αξιωματικούς ασφαλείας του Τρίτου Ράιχ, που παρακολουθεί τα επισκεπτήριά σου και συμμετείχε στη δολοφονία του Βόλφγκανγκ Γκραμς (εν ψυχρώ δολοφονημένο μέλος της RAF το 1993); Θα θελήσεις να δώσεις χαρά σε όλους αυτούς υποκύπτοντας με αντάλλαγμα μερικές προσωπικές διευκολύνσεις; Το είδος της «σωφροσύνης» που αξιώνουν από εσένα βρίσκεται στο λίκνο της μικρόνοιας και της προδοσίας

εξίσου και ο «υγιής ανθρώπινος νους» με τον οποίο συνοδεύουν την έκκλησή τους «*είναι ο ανθρωπάκος με το γκρίζο κοστούμι που δεν κάνει ποτέ λάθος στις προσθέσεις. Το χρήμα όμως που προσθέτει ανήκει πάντα σε κάποιον άλλο*» (Ρέιμοντ Τσάντλερ/Raymond Chandler, Αμερικανός συγγραφέας).

★

«Είναι γλυκό αλλά επικίνδυνο να περιμένεις γράμματα... / να μένεις ξάγρυπνος μέχρι το πρωί με το βλέμμα καρφωμένο στο ταβάνι... /Είναι κακό να ονειρεύεσαι τριαντάφυλλα και κήπους και καλό να σκέφτεσαι βουνά και θάλασσες. /Θα σε συμβούλευα: διάβαζε και γράφε όσο το δυνατόν περισσότερο και μη δίνεις σημασία στον καθρέφτη»

(Ναζίμ Χικμέτ, Σε κάποιον συγκρατούμενο)

Οι στίχοι του Ναζίμ Χικμέτ είναι αυθεντικές στρατηγικές επιβίωσης. Τα γράμματα είναι σημαντικά ρήγματα στον τοίχο της φυλακής, αλλά το να συγκεντρώνεις τη σκέψη σου στην παραλαβή τους σε κάνει εξαρτημένο. Να χαίρεσαι όποτε φτάνουν και ψάξε άλλους δρόμους όταν αυτό δεν συμβαίνει. Να ξαγρυπνάς μέχρι το πρωί και να κοιτάζεις καθηλωμένος το ταβάνι δεν αλλάζει τίποτα – η ενεργή αντίθετη στάση θα ήταν να διαβάζεις και να γράφεις μέχρι το πρωί. Το να ξεχνάς την ηλικία σου και τον καθρέφτη διώχνει την έγνοια ότι χάνεις κάτι από τη ζωή και όμορφα ανοιξιάτικά βράδια μπορεί να ξυπνήσουν μια βασανιστική νοσταλγία του έξω... Το να ονειρεύεσαι τριαντάφυλλα και κήπους σε κάνει ειρηνικό σε έναν τόπο όπου δεν θα 'πρεπε να βρίσκεσαι. Το να σκέφτεσαι άγριες και απέραντες οροσειρές και θάλασσες σχετικοποιεί τη μικρότητα των προσωπικών σου προβλημάτων...

Διάβαζε και γράφε όσο το δυνατόν περισσότερο είναι η σημαντικότερη συμβουλή, η μακροπρόθεσμα σπουδαιότερη προϋπόθεση κάθε στρατηγικής επιβίωσης. Τα βιβλία μπορεί να σε μεταφέρουν σε έναν άλλο κόσμο όταν ο υπάρχων είναι αφόρητος. Σου επιτρέπουν να ταξιδέψεις μολονότι είσαι καθηλωμένος. Αυτή η διάσταση του διαβάσματος είναι ανεκτίμητα πολύτιμη σε συνθήκες απομόνωσης. Από εκεί και πέρα αποδεικνύεται μακροπρόθεσμα έξυπνη στρατηγική επιβίωσης να αντιπαρατίθεσαι με απόψεις και ανθρώπους μέσα από το διάβασμα και το γράψιμο. Κόντρα στη μονοτονία της φυλακής που σε κάνει μαλθακό, κάτι τέτοιο είναι μερικές φορές επίπονο, αλλά ταυ-

τόχρονα η προϋπόθεση για να παραμένεις μέσα στα πράγματα. Και η εμπλοκή φέρνει κοινωνικές σχέσεις και νέες ιδέες. Κανείς δεν θέλει από σένα να επαναλαμβάνεις επί χρόνια την ίδια κασέτα με τις παλιές εκρηκτικές ιστορίες και τις αιώνιες αλήθειες ή να του πασάρεις αποσπασματικά τα προβλήματά σου από τη φυλακή. Τέτοιες ιστορίες για τη φυλακή τις ακούει προσεκτικά κάποια ανθρωπιστική οργάνωση υποστήριξης φυλακισμένων τύπου ο «Ονήσιμος», αλλά κανείς απ' όσους σε βλέπουν ως πολιτικό υποκείμενο.

Αφού κατόρθωσες να αντεπεξέλθεις τους πρώτους μήνες και τα πρώτα χρόνια στην καταστολή, ο χρόνος μετατρέπεται σε αντίπαλο. Σωματικά μπορείς να κρατηθείς σε κάπως καλή φυσική κατάσταση, υπάρχει χώρος για γυμναστική σε ένα κελί, ενώ τσιγάρα, καφές και λιχουδιές είναι μάλλον πολύ ακριβά. Και μόνο ο χρόνος που περνάει εκεί μέσα αρκεί για να επηρεάσει τις δυνατότητές σου να διαμορφώνεις τη ζωή σου ως ένα συναφές ενιαίο Όλον –ως ταυτότητα– και να αντιλαμβάνεσαι ως ουσιαστικά συναφείς τους τρόπους της προσωπικής σου συμπεριφοράς. Έξω μπορείς να παραμένεις σχετικά σίγουρος ότι είσαι ένας, εξελισσόμενος βέβαια, αλλά μονίμως ο ίδιος άνθρωπος με ενδιαφέροντα, ιδέες, λογική και συνείδηση. Πλέον οφείλεις να ελέγχεις διεξοδικά προσωπικότητα, συνείδηση και ικανότητα σκέψης, μην τυχόν και μεταλλάχτηκαν χωρίς να το καταλάβεις. Χωρίς το ριζικό αυτοέλεγχο των σκέψεων, των συναισθημάτων και των πράξεών σου δεν μπορείς να είσαι σίγουρος ότι σκέφτεσαι και πράττεις τόσο ορθολογικά όπως μπορούσες ακόμη νωρίτερα να υποθέτεις αυτονόητα.

«Μπορούμε να αναγνωρίσουμε τα πράγματα, αλλάζοντάς τα», λέει διαλεκτικά ο Μπρεχτ και αυτήν τη διαγνωστική πρακτική εννοεί ο Ναζίμ Χικμέτ. Να διαβάζεις Μαρξ και Γκράμσι, Λούξεμπουργκ και Ασάτα Σακούρ, Μάλκολμ Χ και Πρίμο Λεβί, Βέρα Φίγκνερ και Πέτερ Βάις ή την ιστορία των αγροτικών πολέμων, αυτήν των Μαύρων Πανθήρων ή για το διεθνισμό, τις θετικές επιστήμες, την ιστορία της τέχνης και παρτίδες σκάκι – αυτό φυσικά και δεν πριονίζει τα κάγκελα της φυλακής, σε βοηθάει όμως να διατηρήσεις την ικανότητά σου να σκέφτεσαι και να διαλέγεσαι. Στη χειρότερη περίπτωση αρκεί η Βίβλος, το μοναδικό βιβλίο που επιτρέπεται ελεύθερα στο μπουντρούμι: *«Άνοιξε τα μάτια των τυφλών, ελευθέρωσε τους αιχμαλώτους από τα δεσμά κι αυτούς που ζουν στο σκοτάδι από τη φυλακή»*, Ησαΐας 42,7.

Διάβασμα είναι η ενεργή αντιπαράθεση με τις σκέψεις άλλων, γλώσσα είναι πρακτική συνείδηση και γράψιμο είναι παραγωγή. Μια αντιπαράθεση σκέψεων που δεν καταλήγει σε επικοινωνία, δηλαδή σε γλώσσα ή γραφή, μοιάζει μακροπρόθεσμα –όχι μόνο μέσα στη φυλακή– σαν να προσπα-

θείς να φτιάξεις μπούκλες σε ένα φαλακρό κεφάλι. Εσύ όμως ζεις και σκέφτεσαι και γράφεις όχι πάνω σε μια φαλάκρα, αλλά σε μια ειδική κοινωνική κατάσταση. Εν προκειμένω στη φυλακή. Οι περιορισμοί της σκέψης σου λόγω των αντιφάσεων μέσα στις οποίες ζεις θα πρέπει να σου είναι ξεκάθαροι. Ίσως μάλιστα μπορεί να είσαι σε θέση να διακρίνεις ευκολότερα και καλύτερα την πολιτική ουσία των πραγμάτων όντας αποστασιοποιημένος από την πολύβουη πολύχρωμη πραγματικότητα που πολλές φορές δεν σ' αφήνει να δεις καθαρά, όμως, για παράδειγμα, για όλα εκείνα των οποίων η αναγνώριση απαιτεί αισθητηριακή εμπειρία θα πρέπει να κρίνεις πολύ προσεκτικά...

Σε κάθε περίπτωση, η σύνδεση και η αντιπαράθεση της θεωρητικής σου εργασίας με επίκαιρα αριστερά προβλήματα, με άλλα λόγια με τα προβλήματα των συντρόφων και των φίλων έξω, προσφέρει ένα πρακτικό νόημα στο διάβασμα και το γράψιμό σου και σε επιφορτίζει με ένα καθήκον που μπορεί να σε κρατήσει για χρόνια.

★

Γκράαπ, και η πόρτα κλείνει. Αλλά τούτη τη φορά βρίσκεσαι έξω από την πόρτα της φυλακής. Δεν συνέβη τόσο ξαφνικά όσο η σύλληψη, είναι και πολύ πιο ευχάριστο, αλλά εξίσου συνταρακτικό. Είσαι κουρδισμένος σαν το παιδικό αυτοκινητάκι που αρκεί να το αφήσεις για να ξεκινήσει να τρέχει βουίζοντας. Μόνο ύστερα από ώρα, αφού έχεις ήδη προσπεράσει κάποιες γωνιές, σταματάς και κοιτάζεις πραγματικά τριγύρω σου. Η στρατηγικές επιβίωσης στη φυλακή σε κράτησαν όρθιο σε ένα περιβάλλον που στην πραγματικότητα δεν είναι κατάλληλο για μια ανθρώπινη ζωή. Η εμπειρία της φυλακής σού υποδεικνύει ποια είναι τα σημαντικά που πρέπει να διατηρήσεις για τον εαυτό σου, καθώς και να μην είσαι ευδιάκριτος για να μην είσαι ευπρόσβλητος. Έξω αυτό γίνεται αντιληπτό –για να το πω ήπια– ως ένδειξη ψυχρότητας, και οι φίλες και οι φίλοι δεν μπορούν να ερμηνεύσουν τις (ανύπαρκτες) αντιδράσεις σου. Άλλοι, σίγουρα όχι οι φίλοι σου, ανυψώνουν «πρώην κρατούμενους» σε ένα βάθρο, που είναι de facto χώρος απενεργοποίησης και στάθμευσης. Στην πραγματικότητα το να βρεθείς κάποτε στη φυλακή δεν σε τοποθετεί κάπου ψηλά ούτε και συνιστά πολιτικό πρόγραμμα. Η ικανότητα που υποχρεωτικά απέκτησες να λαμβάνεις μόνος σου τις αποφάσεις σού επιτρέπει να αποφεύγεις κατά προτίμηση κουραστικές ομαδικές συζητήσεις. Το να επιθυμείς να ετεροκαθορίζεσαι απ' όσο το δυνατόν

λιγότερα αποτρέπει εφεξής πιθανές δεσμεύσεις. Η ικανότητα να μπορείς να είσαι μόνος μετατρέπεται σε επιθυμία να θέλεις να είσαι μόνος. Η αντίστασή σου σε κανόνες και η προσπάθειά σου να διατηρηθείς ως αυτόνομη προσωπικότητα σε έχει κάνει σκεπτικιστή απέναντι στις ομάδες.

Μετά τη σοβαρότητα της φυλακής, οι αριστερές έριδες σου φαίνονται συχνά ανούσιες ή ακόμη και γελοίες, αλλά αν επιτρέψεις αυτό να γίνει αντιληπτό, τότε μοιάζει με αλαζονεία. Ο σκληρά κατακτημένος έλεγχος των συναισθημάτων σου ώστε να μην μπορούν «εκείνοι» να τα αξιοποιήσουν εις βάρος σου δεν αναστέλλεται έτσι απλά. Η αγάπη, το μίσος, το πάθος έχουν «δεθεί» διανοητικά και είσαι πολύ προσεκτικός προτού αρχίσεις να «λύνεσαι». Κρατάς την ίδια απόσταση ασφαλείας από την ευτυχία και τη δυστυχία.

Στην πορεία του χρόνου πολλά απ' αυτά εξασθενούν και τα εμπόδια λιγοστεύουν. Όμως αυτό που περιέγραψε ένας πρώην Τουπαμάρο με τον παρακάτω τρόπο θα εξακολουθεί να σε απασχολεί και στο μέλλον: *«Σου ήταν ξεκάθαρο ότι... δεν μπορεί να ζεις στο ψέμα και στη βολή δίχως να γίνεις αφόρητος στον ίδιο σου τον εαυτό επειδή πιστεύεις ότι αυτός που καταλαβαίνει και συνεχίζει να ζει απαθής και βολεμένος καταστρέφεται».*

Όπως και να 'χουν τα πράγματα, υπάρχει μια ζωή μετά την επιβίωση, και αυτό αξίζει τον κόπο. Η διαπίστωση του Σων ΜακΓκάφιν (Sean McGuffin, Ιρλανδός αναρχικός ακτιβιστής και συγγραφέας) ότι «η ωριμότητα και η εμπειρία θα νικά πάντα τη νεότητα και το σφρίγος» είναι μια παρηγοριά για σένα, όπως κι ένα ωφέλιμο μέτρο πείσματος, υπομονής και αντοχής που είχες τη δυνατότητα να μάθεις κάποτε ως κρατούμενος. Είσαι ακόμη παρών και διαθέτεις ακόμη την ίδια περιέργεια.

Κλάους Φίμαν (Klaus Viehmann)

Σημείωση

Ο Κλάους Φίμαν ήταν ενεργό μέλος του δυτικογερμανικού αντάρτικου πόλης της δεκαετίας του 1970. Συνελήφθη το 1978 κατηγορούμενος για συμμετοχή στο Κίνημα 2 Ιούνη. Μετά τη φυλακή συμμετείχε σε εγχειρήματα που εκτείνονταν από εκδηλώσεις για την ιστορία και την πολιτική των Επαναστατικών Πυρήνων (Revoluzionäre Zellen), την καταγραφή και παρουσίαση πολιτικών αφισών έως και την υποστήριξη αιτημάτων πρώην εργατών στρατοπέδων συγκέντρωσης και θυμάτων του ναζισμού.